

УДК 347.19: 346.1

DOI: 10.5281/zenodo.7498744

**ФІКТИВНІСТЬ, РЕАЛЬНОСТЬ ТА
ВІРТУАЛЬНІСТЬ: ТЕНДЕНЦІЇ ІСНУВАННЯ
ЮРИДИЧНИХ ОСІБ У ЕКОНОМІЧНИХ
ВІДНОСИНАХ**

Кочин Володимир Володимирович,
кандидат юридичних наук, старший дослідник,
провідний науковий співробітник відділу
проблем приватного права Науково-дослідного
інституту приватного права і підприємництва
імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України
(м. Київ)

ORCID: 0000-0003-2468-0808

У статті аналізується розуміння юридичної особи як фіктивної, реальної та віртуальної дійсності у економічних відносинах. Відправною точкою формування доктрини юридичної особи слугує ст. 80 ЦК України, відповідно до якої юридичною особою є організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку, та яка наділяється цивільною правоздатністю і дієздатністю, може бути позивачем та відповідачем у суді. Саме названий погляд на цього учасника правових відносин не має піддаватися за жодних соціально-економічних реформувань. Розвиток законодавства незалежної України призвів до існування подвійності такого правового явища як юридична особа: у її класичному розумінні (учасник цивільних відносин – ст. 80 ЦК України), а також як господарська організація (суб'єкт господарювання – ст. 55 ГК України). Відходячи від загального уявлення про юридичні особи, в ЄС вже йдеться про напрямки уніфікації корпоративного права та права компаній на наднаціональному рівні. Основі ідеї зводяться до встановлення загальних правил та механізмів реалізації принципу свободи створення та транскордонної реструктуризації; побудови інвестиційної впевненості щодо безпеки ринків; впровадження сучасних технологій та заснованих на цих принципах напрямків правової визначеності у комунікаційних операціях; а також перебудова інвестиційної впевненості та дисципліни самозацікавлених менеджерів. Віртуальність, власне як і фіктивність, юридичних осіб визначається не відсутністю чи недійсністю певного явища, а легітимізації системи відносин у всій сукупності як особистість – суб'єкт права. Таким чином, матеріалізована чи віртуалізована сутність повинна мати юридичні властивості: організаційна єдність, публічність виникнення та припинення, загальна (універсальна) правоздатність, майнова відокремленість, самостійна відповідальність, вступ до цивільного обороту від власного імені. Визнання правом соціальної організації, яка сформована внаслідок соціально-економічних умов у державі та наділена можливістю від власного імені виступати учасником правових відносин,

призводить до позитивних наслідків у частині здійснення економічної діяльності та «продовжує життя» правовій дійсності.

Ключові юридична особа, цифрова економіка, економічні
слова: відносини, віртуальна юридична особа, ознаки юридичної особи.

Подано до 15.11.2022
друку:

Схвалено 01.12.2022
до друку:

Створення та використання інституту юридичної особи в економічних відносинах неабияк змінило підходи до ведення бізнесу, організації державної влади та громадянського суспільства. Так, це надало можливість оформити колективні інтереси, об'єднати капітал, зменшити підприємницький ризик та управління капіталом, а отже, сформуванню публічно визнаного контрагента – особу, виокремлену від інших. Ю. Н. Харарі досить влучно зауважує, що «*Номо Sapiens* жили без них [юридична фікція під назвою «товариство з обмеженою відповідальністю»] бозна-скільки тисячоліть... мабуть, подумали би двічі, перш ніж відкрити власний бізнес... ось чому люди почали колективно уявляти існування товариств з обмеженою відповідальністю» [22, с. 44–45].

Нині загальна теорія права та доктрина приватного права переважно одностайно сприймає конструкцію юридичної особи. Під правовою доктриною розуміють концептуальні ідеї, теорії та погляди щодо права, державно-правової дійсності в цілому, що набувають нормативного, загальнообов'язкового характеру і визначають напрямки нормотворчості та правозастосування. Суб'єктом формування правової доктрини може фактично виступати лише Конституційний Суд України, який у своїх правових позиціях, вироблених на основі поглядів визнаних юристів-науковців та практиків, виробляє правову доктрину обов'язкового значення [24, с. 194–165]. Однак, нормативно Конституційний Суд України формує юридичні позиції, які утверджують конституціоналізм.

І. В. Семеніхін акцентує на тому, що право не зводиться до приписів нормативно-правових актів, адже правова доктрина поряд із іншими є однією із форм його об'єктивації [19, с. 21]. Серед розглянутих автором поглядів маємо на меті підкреслити, що правова доктрина створюється на основі даних про об'єктивні закономірності існування, взаємодії та розвитку правових явищ, що є основною причиною її високого авторитету, передумовою для визнання, легітимації її положень як серед юридичної спільності, так і суспільством загалом [19, с. 28].

Відправною точкою формування доктрини юридичної особи слугує ст. 80 ЦК України, відповідно до якої юридичною особою є організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку, та яка наділяється цивільною правоздатністю і дієздатністю, може бути позивачем та відповідачем у суді. Саме

названий погляд на цього учасника правових відносин не має піддаватися за жодних соціально-економічних реформувань.

Аналіз стану діючого законодавства надає змогу зробити такі попередні висновки щодо ймовірних шляхів формування доктрини юридичної особи [12].

По-перше, щодо визначення кола організацій, які є юридичними особами, а саме, доцільно окремо встановити які суспільні утворення мають набувати статусу юридичної особи, що, зокрема, стосується публічних організацій (органи державної влади, органи місцевого самоврядування) та інститутів громадянського суспільства (неформальні організації, органи самоорганізації населення).

По-друге, існує необхідність вироблення єдиних ознак юридичної особи. Так, юридична особа визнається державою як суб'єкт права, виступає у цивільному обороті від власного імені, має відокремлене майно, яке належить їй залежно від виду (приватна чи публічна) на праві власності або на іншому речовому праві, несе самотійну відповідальність за своїми зобов'язаннями. Названі ознаки мають бути удосконалені з огляду на існування юридичних осіб приватного права та юридичних осіб публічного права, а також окремих суб'єктів господарювання (власне, підприємств).

По-третє, потребує визначення доцільних та недоцільних організаційно-правових форм юридичних осіб, адже за відсутності єдиної замкненої системи організаційно-правових форм юридичних осіб, виникає гостра необхідність визначення необхідних організаційно-правових форм для здійснення окремих видів господарської діяльності.

По-четверте, потребує розмежування понять «юридична особа» та «суб'єкт господарювання», що створює можливість розмежувати правове регулювання ЦК України та ГК України, тим самим, забезпечивши належне регулювання економічних відносин в державі.

По-п'яте, слід поширити категорію «юридична особа» на всі галузі права, оскільки визначення сутності та призначення інституту юридичної особи уможливує застосування досліджуваної категорії як до приватних, так і до публічних правових відносин, що не дозволяє законодавче зловживання статусом юридичної особи.

Інститут юридичних осіб перебуває у постійному розвитку, адже вид і перелік юридичних осіб за цивільним законодавством залежить від стану української економіки [31, с. 11]. Зважаючи на динамічність розвитку інституту юридичних осіб слід стверджувати, що загальна соціальна природа юридичної особи залишається сталою – поєднання її мети, що визначається засновниками і зумовлена інтересами, із засобами її досягнення [13, с. 3].

Розвиток законодавства незалежної України призвів до існування подвійності такого правового явища як юридична особа: у її класичному розумінні (учасник цивільних відносин – ст. 80 ЦК України), а також як господарська організація (суб'єкт господарювання – ст. 55 ГК України).

Як наслідок, виник «розширений» перелік видів та організаційно-правових форм юридичних осіб.

Найбільш дискусійною проблемою інституту юридичної особи залишається визначення носія властивостей юридичної особистості, у зв'язку з чим виділяють наступні теорії виникнення юридичної особи: теорія фікції (Ф. К. Савіньї, Бірлінг), теорія персоніфікованої цілі (А. Бринц, Е. Беккер), органічна теорія (О. ф. Гірке), реалістична теорія (Р. Саллейль, Г. Дербург), теорія колективу (А. В. Венедиктов, С. М. Братусь, Г. К. Матвеев), теорія держави (С. І. Асканазій), теорія директора (Ю. К. Толстой) [33, с. 230–231].

В. І. Борисова зазначає, що юридична особа як учасник цивільних відносин «живе» за певними законами, постійно удосконалюючись зі зміною соціально-економічних формацій [6, с. 31]. Дійсно, цей учасник суспільних відносин вже не завжди ототожнюється з його засновниками (учасниками), тим самим є окремим та самостійним. Існування інституту юридичної особи дозволяє зробити висновок, що у правових відносинах на їх сучасному етапі розвитку на перший план виходить юридичний, а не фактичний зміст (сенс, сутність).

Сутність юридичної особи відповідно до римської теорії зводилася до того, що в силу практичних міркувань право створює фікцію (припущення), що в окремих випадках існує ніби як фізична особа, як би людина, якій належать ці права. Така конструкція була висловлена юристом Флорентином (*libro 8 institutionum*) *L. 22 D de fidejussoribus et mandator*, що дозволяло визначити право- та дієздатність юридичних осіб [23, с. 115–116]. Норми-фікції у сучасному розумінні є нормами, які для цілей правового регулювання визнають існуючими ті факти, що відсутні в реальному житті, і навпаки [24, с. 242]. Вже у XII ст. папа Інокентій IV уперше встановив положення, що юридична особа – це поняття, що не збігається з поняттям пов'язаних осіб та не має здатності волі і не може діяти сама, а тільки через своїх членів [14].

Спираючись на теоретичні підходи до правовідносин, у юридичній літературі визначено умови, які повинні пройти суб'єкти права щодо наділення їх юридичними властивостями учасників: 1) здобути властивості суб'єктів права як потенційних суб'єктів (учасників) конкретних правовідносин – вступити у загальні відносини правосуб'єктності з усіма іншими суб'єктами; 2) знайти додаткові властивості юридичного характеру в конкретній юридично значущій ситуації – вступити в конкретні відносини правосуб'єктності [20, с. 536–537].

Основою для нормативного регулювання є відповідна правова доктрина. І. В. Семеніхін справедливо стверджує, що правові доктрини здебільшого представлені науковими школами, а не окремими вченими та їх працями [19, с. 31]. Так, інститут юридичної особи у новому Цивільному кодексі України як складової правової системи було проаналізовано представниками київської школи цивілістики А. С. Довгерттом та Н. С. Кузнецовою [10], аналіз

юридичної особи як суб'єкта цивільного права в останніх наукових джерелах здійснили представники харківської школи цивілістики В. І. Борисова [7] та І. В. Спасибо-Фатеева [21]. Крім того, слід виділити дослідження прикарпатської школи цивілістики щодо окреслення проблематики корпоративного права за загальною редакцією В. А. Васильєвої [8].

Теорії юридичної особи (або юридичної особистості) зводяться до наступних: 1) теорія фікції Савінії (*Savigny*); 2) теорія концесій (*concession theory*) *Friedmann* (корпоративні утворення без державного визнання не мають юридичної особистості доки така особистість на буде встановлена «законом»); 3) теорії *Ihering* та *Hohfeld* як філософські уточнення теорії фікції – суб'єкти права на юридичну особу є людьми, які перебувають насправді поза юридичною особою як символ для ефективності групи та для участі у судовому чи арбітражному процесі; 4) реалістична або органічна теорія (*Maitland, Ganado, Friedman*) – справжня сутність юридичної особи полягає у джерелі її особистості та не потребує державного визнання адже втілює колективний дух (хоча *Friedman* робить висновок щодо її принципової слабкості як висловленої *Gierke* спроби у його теорії поєднати корпоративні групи та державну владу, яка є по суті також корпоративним утворенням і у той же час включає суверенність кожного утворення); 5) теорія соціальної організації (*Ganado*) – правовідносини у групі осіб, що визнаються правом та мають такі чотири елементи як мета, інтерес, утворення організації для досягнення мети, прояв волі членів у єдину складову [5, с. 172–179].

Відходячи від загального уявлення про юридичні особи, в ЄС вже йдеться про напрямки уніфікації корпоративного права та права компаній на наднаціональному рівні. Основі ідеї зводяться до встановлення загальних правил та механізмів реалізації принципу свободи створення та транскордонної реструктуризації; побудови інвестиційної впевненості щодо безпеки ринків; впровадження сучасних технологій та заснованих на цих принципах напрямків правової визначеності у комунікаційних операціях; а також перебудова інвестиційної впевненості та дисципліни самозацікавлених менеджерів [1].

Найбільш типовими та поширеними юридичними особами приватного права є безперечно товариства – об'єднання осіб та/або майна учасниками, які беруть участь в його управлінні з метою або без мети отримання прибутку та наступного його розподілу між учасниками (підприємницькі та непідприємницькі товариства). Фактично саме ці юридичні особи є ядром як підприємництва, так і громадянського суспільства, внаслідок чого їх структурна еволюція спричинена виникненням транснаціональних компаній, в одному випадку, а також міжнародних рухів – у іншому. В цілому ж привабливість цієї конструкції зводиться до можливості її адаптації до різних соціально-економічних умов.

Новими для суспільства умовами є цифрова економіка, розвиток якої полягає у створенні ринкових стимулів, можливостей, попиту та

формуванні потреб щодо використання цифрових технологій, продуктів та послуг [29]. Названою Концепцією передбачається реалізація потреб у нових формах партнерства і співробітництва різних сфер економіки та суспільства через застосування таких принципів, як: 1) рівний доступ до послуг, інформації та знань; 2) створення переваг у різноманітних сферах повсякденного життя; 3) економічне зростання шляхом підвищення ефективності, продуктивності та конкурентоздатності; 4) сприяння розвитку інформаційного суспільства; 5) міжнародне співробітництво; 6) стандартизація; 7) підвищення рівня довіри і безпеки; 8) фокусне та компетентне державне управління.

Такі підходи є виправданими в сучасних умовах, адже нині суспільство поступово переходить не лише до цифрового, а й навіть віртуального способу організації відносин. Таке віртуальне суспільство розглядається як компіляція провідних комп'ютерних та інформаційних технологій та вплив цих технологій на осіб, групи осіб, організації та суспільство в цілому, внаслідок чого формуються нові форми віртуальних зв'язків з новими соціальними структурами [3, с. 64].

Серед віртуального способу організації суспільних відносин центральне місце посідає віртуальне співтовариство, яке є ідеальним інструментом для електронної комерції, електронного ринку та іншої електронної діяльності [2, с. 2679]. Такі співтовариства вже вийшли за межі звичайного спілкування у мережі Інтернет, у тому числі за допомогою соціальних мереж, натомість вони стають майданчиками для реалізації численних економічних інтересів.

До прикладу наведемо особливості групи у соціальній мережі *Facebook*. Так, група може бути створена одним користувачем та надає можливість іншим учасникам робити пости щодо посилань, медіа контенту, запитань, подій, документів, а також коментувати їх. При цьому відповідно до інтересів та політики учасників групи вона може бути «відкритою», «закритою» та «секретною», що впливає відповідно на її публічність [27].

Поступово такі групи почали реалізовувати різноманітні проекти, зокрема, у сфері фандрайзингу (у тому числі краудфандингу) та реклами. До українських проектів у цій сфері слід віднести платформи *GoF* [26] та *ВеликаІдея* [30]. Основною перевагою таких форм організації відносин є їх віртуальний характер, що значною мірою спрощує та пришвидшує динаміку реалізації прав та обов'язків. Як результат, у літературі виділяють такі форми віртуальних співтовариств, залежно від кількості залучених осіб та відносин між ними: 1) дистанційна робота; 2) кооперативна робота; 3) віртуальна корпорація; 4) віртуальне співтовариство; 5) теледемократія [3, с. 65]. Таким чином, сутність відносин не зазнає змін – об'єднання осіб здійснюється для досягнення відповідної мети; у свою чергу, модифікується форма таких відносин, яка набуває віртуального характеру.

Інформаційне суспільство характеризується швидким обміном інформації та доступом до неї за допомогою цифрових технологій,

результатом чого суспільство розширюється відповідно до обсягу інформації [9, с. 10]. У зв'язку з цим доречним є питання щодо взаємозв'язку інформаційного суспільства та правових відносин. Так, О. М. Вінник робить висновок, що інформаційна система виконує *комунікаційну функцію* (курсив наш – В. К.), а в інформаційному суспільстві інформація і знання продукуються в єдиному *інформаційному просторі* [9, с. 181] (курсив наш – В. К.). Таким чином, соціальні зв'язки набувають цифрового вираження (формату), який можливо не лише зафіксувати та зберегти, а й у визначених випадках відтворити (наприклад, блокчейн чи хмарне зберігання). При цьому сутність цих зв'язків має відповідати правовій сутності, тобто взаємодія у віртуальному середовищі спричинятиме юридичні наслідки.

Як результат, відносини у віртуальному середовищі слід розглядати через призму вимог до правовідносин: належний суб'єкт, об'єкт та зміст. Тому, ведучи мову про віртуальне товариство, розуміємо, що наслідки його існування повинні мати юридичний результат, у загальному вигляді – реальні правовідносини. Так, О. Р. Кібенко визначає діджиталізацію (оцифрування) корпоративного права як зміни в процедурах, врегульованих корпоративним законодавством та пов'язаних з переходом від процесів у паперовій формі, під час яких присутність особи заявника перед компетентним органом є обов'язковою, до прямих он-лайн процедур, які не потребують безпосередньої участі посередника чи компетентного органу (*end-to-end direct online procedure*) [11]. Отже, цифрові технології створюють нові можливості для існування правових відносин.

Діджиталізація та віртуалізація зв'язків не мають прямого впливу на ознаки та сутність правових явищ, проте певні «корективи», звісно, мають місце. Звернемося до ознак юридичної особи, використовуючи можливості віртуального середовища.

1. Організаційна єдність може забезпечуватися за допомогою електронної комунікації. Законодавчими передумовами для цього слугують відповідні норми щодо порядку прийняття рішень у господарських товариствах (наприклад, ч. 2 ст. 36 Закону України «Про акціонерні товариства»: *«Статутом акціонерного товариства з кількістю акціонерів понад 100 осіб може бути передбачений інший порядок надання акціонерам документів, з якими вони можуть ознайомитися під час підготовки до загальних зборів. Такі документи можуть надаватися в електронній формі або в інший спосіб, передбачений статутом»* або абз. 2 ч. 2 ст. 39: *«Повідомлення акціонером відповідного органу товариства про призначення, заміну або відкликання свого представника може здійснюватися за допомогою засобів електронного зв'язку відповідно до законодавства про електронний документообіг»*). Більш того, відповідно до ч. 3 ст. 33 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» загальні збори учасників можуть проводитися у режимі відеоконференції, що надає можливість бачити та чути всіх учасників загальних зборів одночасно).

У цьому контексті Р. Б. Сабодаш звертає увагу на проблематику електронної ідентифікації та автентифікації юридичних та фізичних осіб, що здійснюється через схеми електронної ідентифікації особи. Вчений робить висновок, що при проведенні загальних зборів учасників ТОВ належить обрати такий застосунок чи он-лайн сервіс, що забезпечить не лише ідентифікацію, а й належну реєстрацію учасників, надасть можливість зберегти запис, працювати он-лайн з документами, голосувати та підписувати документи [18, с. 134, 136–137].

2. Публічність виникнення та припинення також може здійснюватися в електронній формі, шляхом надання відповідних документів. Так, Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» закріплює положення про портал електронних сервісів (ст. 8), який повинен забезпечувати:

1) подання документів в електронній формі для державної реєстрації, ліцензування видів господарської діяльності, видачі документів дозвільного характеру;

2) контроль за повнотою заповнення заяви про державну реєстрацію, ліцензування видів господарської діяльності, видачі документів дозвільного характеру;

3) перегляд стану розгляду поданих документів;

4) доступ до відомостей та документів, визначених цим Законом;

5) оприлюднення результатів надання адміністративних послуг;

6) формування та подання запитів в електронній формі про надання витягів;

7) перегляд, копіювання та роздрукування виписки, витягу, інших документів та відомостей з Єдиного державного реєстру;

8) сплату адміністративного збору та оплати надання відомостей з Єдиного державного реєстру з використанням платіжних систем через мережу Інтернет у режимі реального часу;

9) функціонування персонального кабінету;

10) доступ державних органів, у тому числі судів, органів Національної поліції, органів прокуратури, органів Служби безпеки України, а також органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб до відомостей з Єдиного державного реєстру;

11) проведення інших операцій, визначених цим Законом.

Порядок функціонування порталу електронних сервісів визначається Міністерством юстиції України, а саме: Порядком функціонування порталу електронних сервісів юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, затвердженим наказом Міністерства юстиції України від 23.03.2016 № 784/5.

3. Майнова відокремленість як ознака розглядається у двох аспектах: 1) електронна реєстрація права власності та інших речових прав; 2) набуття у власність чи інших речових прав об'єктів, що мають цифрове вираження, зокрема йдеться про електронні гроші [25, с. 377–397] та криптовалюти [16, с. 554–564]. Більш того, майнова

відокремленість з точки зору місця здійснення економічної діяльності може повністю бути перенесена до віртуального середовища, наприклад, до таких майданчиків належать *Amazon.com* (США), *Rakuten, Inc.* (Японія), *AliExpress* (КНР), а також *Rozetka.ua* (Україна).

Нині законопроектом № 3637 від 11.06.2020 пропонується врегулювати правовий режим віртуального активу – нематеріального блага, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. Існування та оборотоздатність віртуального активу забезпечується системою забезпечення обороту віртуальних активів. Віртуальний актив може посвідчувати майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав. Є. О. Мічурін наголошує, що у цивільному праві доречніше говорити про віртуальні блага або віртуальні об'єкти, окремі з яких можуть мати цінність лише у віртуальному просторі, а також додатково охоронятися спеціальним законодавством [17, с. 72].

4. Досить проблемними виглядають питання **відповідальності та виступ у цивільному обороті від власного імені**. Для належного визначення підстав відповідальності та ідентифікації порушення (або взагалі контрагента) слід детально встановити сутність відносин. Прикладом може слугувати сервіс *UKLON*. Так, відповідно до Угоди користувача [32] для використання певних сервісів Порталу та Мобільних додатків Користувач зобов'язаний здійснити свою реєстрацію, в результаті якої для Користувача створюється унікальний обліковий запис, що забезпечує доступ до сервісів Порталу та Мобільних додатків.

Отже, використання тієї чи іншої платформи надає можливість об'єднати декількох контрагентів в одному віртуальному місці. Фактично це так само зводиться до місця з обміну інформацією про надані товари чи послуги, де належне виконання зобов'язання гарантується платформою. Такі відносини з економічної точки зору розглядаються як економіка спільної участі (англ. *sharing economy*), що заснована на спільному користуванні людськими та фізичними ресурсами [28]. З огляду на це, компанія-платформа розглядатиме відповідальність виключно в межах та з метою надання якісних послуг. Як приклад, *Airbnb* здійснює перерахунок коштів відповідно до періодичності та графіку поїздки, а *Rozetka.ua* має власні сервісні центри.

5. Аналізуючи **загальну (універсальну) правоздатність** юридичної особи, звертаємо увагу, що цифрова економіка, на наше переконання, надає дедалі більше можливостей для відходу від спеціальної правоздатності, адже цифровий контент та цифрові технології забезпечують розвиток рівних можливостей щодо реалізації прав та обов'язків, обмеження ж залишаються виключно у технічному та операційному забезпеченні.

Отже, *віртуальна юридична особа* є організацією, створеною з використанням електронних технологій учасниками, які здійснюють управління електронними засобами з метою отримання прибутку або без такої мети. Звернемося до певних особливостей таких юридичних осіб.

Стаття 93 ЦК України визначає місцезнаходження юридичної особи як фактичне місце ведення діяльності чи розташування офісу, з якого проводиться щоденне керування діяльністю юридичної особи (переважно знаходиться керівництво) та здійснення управління і обліку. Таке розуміння місцезнаходження юридичної особи може дещо «розмиватися» із використанням послуг віртуального офісу (*virtual office*), яким користуються на засадах коворкінгу декілька юридичних осіб. Матеріальне забезпечення таких юридичних осіб є спільним (наприклад, кімнати для переговорів, кол-центри, хмарне зберігання, веб-хостинг тощо). Таким чином, місцезнаходження може перетворитися поступово у формальність, а керування діяльністю взагалі може здійснюватися з будь-якого місця, де є доступ до мережі Інтернет.

Окрім звичних організаційно-правових форм товариств (*joint ventures* – спільні підприємства) чи договірних форм (*partnership* – партнерство, *cooperative agreements* – угоди про співпрацю, *licensing agreements* – ліцензійні угоди), виділять також такі механізми співпраці, як: *strategic alliance* – стратегічний альянс, *supplier-subcontractors* – постачальник-субпідрядник, *outsourcing contracts* – аутсорсинг контрактів, *royalty agreements* – роялті угоди [3, с. 68]. Проте такі форми організації стосуються віртуальної взаємодії, вони є способами прийняття рішень та залучення до управління проектами третіх осіб. Як результат, швидкість та оперативність у прийнятті рішень надає змогу не створювати додаткові об'єднання юридичних осіб, тому віртуальність може характеризуватися не лише технічною, а й юридичною стороною.

Віртуальні товариства, окрім підприємницької діяльності, безумовно, мають широке застосування у непідприємницькій сфері. Особливістю такого віртуального товариства є побудова соціальних зв'язків часом без необхідності створення юридичної особи. Більш того, така взаємодія може бути позбавлена належної ідентифікації, з огляду на що слід окрему увагу звертати на відносини, де така ідентифікація має юридичне значення. В іншому випадку такі об'єднання характеризуватимуться відповідно до реалізації права на мирні збори, адже організаційна єдність буде відсутня.

Йдеться про випадки, коли суб'єктивні права можуть охоплюватися поняттям «колективні (групові) права», внаслідок чого їх самостійне здійснення окремою особою є проблематичним, оскільки можуть виникати численні юридичні наслідки, що стосуватимуться широкого кола осіб, або взагалі їх здійснення не відповідатиме принципу належного суб'єкта. Так, категорія «права» пройшла шлях від індивідуальних до групових прав та прав людини (у глобальному їх розумінні) [4, с. 214].

У межах віртуального товариства існує можливість колективного здійснення суб'єктивного цивільного права. Відповідно до усталеного теоретичного підходу суб'єктом здійснення такого права є його носій або інша уповноважена законом чи договором особа, що використовує закладені в належному носієві суб'єктивному

цивільному праві можливості з метою задоволення потреб носія цього права; тобто носій права здійснює це право в силу самої наявності окресленого права в нього або щодо інших учасників – в частині наявності у них відповідних повноважень [15, с. 24]. У свою чергу, колективна дія у віртуальному середовищі може зосереджуватися в окремій групі соціальної мережі, тобто набуваються певні ознаки організаційної єдності.

Однак для юридично значимої дії здійснення суб'єктивного цивільного права можливе лише особою безпосередньо. В іншому випадку, зокрема внаслідок представництва, колективних дій або опосередковано через діяльність юридичної особи, можлива лише реалізація прав чи інтересів осіб (бенефіціарів). Разом з тим іншим аспектом є можливість захисту колективних прав та інтересів, зокрема у судовому порядку.

Ведучи мову про перспективи розвитку відносин у віртуальних юридичних особах, схилиємося до думки, що розвиток корпоративного права відповідно вплине ці організації, адже принципи управління удосконалюються як з технічних, так і юридичних поглядів. Ознаки юридичної особи загалом мають досить стау природу, навіть піддаючись впливу електронної економіки, оскільки конструкція юридичної особи неодноразово доводила можливість її адаптації до існуючих соціально-економічних умов. Новелами поступово стануть правові режими активів, які існують у цифровому середовищі, зокрема щодо електронної валюти та криптовалюти, а також цифрових об'єктів. Загалом же інформаційне суспільство доводить можливості удосконалення управління юридичними особами, гнучкості та швидкості у прийнятті рішень без необхідності реального контакту з фізичними особами.

Віртуальність, власне як і фіктивність, юридичних осіб визначається не відсутністю чи недійсністю певного явища, а легітимізації системи відносин у всій сукупності як особистість – суб'єкт права. Таким чином, матеріалізована чи віртуалізована сутність повинна мати юридичні властивості: організаційна єдність, публічність виникнення та припинення, загальна (універсальна) правоздатність, майнова відокремленість, самостійна відповідальність, вступ до цивільного обороту від власного імені. Визнання правом соціальної організації, яка сформована внаслідок соціально-економічних умов у державі та наділена можливістю від власного імені виступати учасником правових відносин, призводить до позитивних наслідків у частині здійснення економічної діяльності та «продовжує життя» правовій дійсності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Curtin D. M., Smith J. M., Klip A., та ін. European Integration and Law. Four Contributions on the Interplay between European Integration and European and National Law to celebrate the 25th Anniversary of Maastricht University's Faculty of Law. Intersentia, 2006. 200 с.
2. Gupta S., Kim H.-W. Virtual Community: Concepts, Implications,

and Future Research Directions. в *Proceeding of the Tenth Americas Conference on Information Systems*, 2004., С. 2679–2687.

3. Igbaria M. The Driving Forces in the Virtual Society. *COMMUNICATIONS OF THE ACM*. 1999. Вип. 42. № 12. С. 64–70.

4. Kennedy D. Three Globalizations of Law and Legal thought: 1850–2000. *Classics in Comparative Law. Volume I: Methodology*. За ред.: Ginsburg T., Monaberi P. G., Parisi F. Cheltenham, UK. Northampton, MA, USA: An Elgar Research Collection, 2014. С. 212–266.

5. Muscat A. Principles of Maltese Company Law. Malta University Press, 2007. 1317 с.

6. Борисова В. І. Інститут юридичної особи у праві України. *Право України*. 2010. № 12. С. 25–31.

7. Борисова В. І. Юридичні особи як суб'єкти цивільних відносин. *Правова доктрина України: у 5 т. Т. 3: Доктрина приватного права України*. За ред.: Кузнецова Н. С., Довгерт А. С., Луць В. В., Майданик Р. А. Харків: Право, 2013. С. 230–256.

8. Васильєва В. А., Зеліско А. В., Луць В. В., та ін. Корпоративне право України: проблеми теорії та практики: монографія. За ред.: Васильєва В. А. Івано-Франківськ: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака, Лабораторія проблем корпоративного права; ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника», Навчально-науковий юридичний інститут, 2017. 612 с.

9. Вінник О. М. Правове забезпечення цифрової економіки та електронного бізнесу. Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2018. 210 с.

10. Довгерт А. С., Кузнецова Н. С. Інститут юридического лица в новом Гражданском кодексе Украины. *Правовая система Украины: история, состояние и перспективы: в 5 т. Т. 3: Гражданско-правовые науки. Частное право*. За ред.: Кузнецова Н. С. Харьков: Право, 2011. С. 222–280.

11. Кібенко О. Р. Діджиталізація як нова ера розвитку корпоративного права. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/145948-didzhitalizatsiya-yak-pova-era-rozvitku-korporativnogo-prava> (дата звернення: 01.08.2021).

12. Кочин В. В. Місце юридичної особи у правовій системі України. *Правова доктрина – основа формування правової системи держави: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю Нац. акад. прав. наук України та обговоренню п'ятитомної монографії «Правова доктрина України»*. Харків: Право, 2013. С. 409–411.

13. Кравчук В. М. Соціально-правова природа юридичної особи: автореферат дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Львів 2000. 18 с.

14. Кучеренко І. М. Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права. Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2004. 328 с.

15. Луць В. В., Галянтич М. К., Дзера О. В., та ін. Особливості здійснення суб'єктивних прав учасниками цивільних відносин. За ред.: Луць В. В. Київ: НДІ приватного права і підприємництва

НАПрН України, 2011. 320 с.

16. Майданик Р. А. Речове право: підручник. Київ: Алерта, 2019. 1102 с.

17. Мічурін Є. О. Віртуальні блага: особливості та ознаки. *Форум права*. 2021. Вип. 68. № 3. С. 67–73.

18. Сабодаш Р. Б. Проведення загальних зборів учасників ТОВ в режимі відеоконференції: проблеми ідентифікації учасників. *Корпоративне право України та країн Європейського Союзу: новели законодавства : збірник наукових праць за матеріалами XVI Міжнародної науково-практичної конференції*. НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2018. С. 133–137.

19. Семеніхін І. В. Правова доктрина: загальнотеоретичний аналіз. Харків: Юрайт, 2012. 88 с.

20. Скакун О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс). Підручник. Харків: Еспада, 2006. 776 с.

21. Спасибо-Фатеева И. В. Критический взгляд на виды и организационно-правовые формы юридических лиц Украины. *Очерки права компаний: сборник статей*. За ред.: Спасибо-Фатеева И. В. Харьков: ЧП «ЭКУС», Сообщество «Цивилистическая платформа», 2019. С. 284–317.

22. Харарі Ю. Н. Людина розумна. Історія людства від минулого до майбутнього. Харків 2018. 544 с.

23. Хвостов В. М. Система римського права. Москва: Издательство «Спарк», 1996. 552 с.

24. Цвік М. В., Петришин О. В., Авраменко Л. В., та ін. Загальна теорія держави і права. За ред.: Цвік М. В., Петришин О. В. Харків: Право, 2011. 584 с.

25. Шимон С. І. Теорія майнових прав як об'єктів цивільних правовідносин: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2014. 664 с.

26. GoF. URL: <http://gof.org.ua> (дата звернення: 01.08.2021).

27. List of Facebook features. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Facebook_features (дата звернення: 01.08.2021).

28. Економіка спільної участі. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Економіка_спільної_участі (дата звернення: 01.08.2021).

29. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-r#Text> (дата звернення: 01.08.2021).

30. Спільнокошт. URL: <https://biggggidea.com> (дата звернення: 01.08.2021).

31. Суб'єкти цивільного права. За ред.: Шевченко Я. М. Харків: Харків юридичний, 2009. 632 с.

32. Угода користувача. URL: <https://uklon.com.ua/legal/terms> (дата звернення: 01.08.2021).

33. Цивільне право України: Академічний курс. За ред.: Шевченко Я. М. 2-е вид. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. 696 с.

**FICTITIOUSNESS, REALITY AND VIRTUALITY: TRENDS IN
THE EXISTENCE OF LEGAL ENTITIES
IN ECONOMIC RELATIONS**

Kochyn V. V., Candidate of Science of Law, Senior
Researcher, Leading Researcher of Private Law Problems
Department of the Academician F. H. Burchak Scientific
Research Institute of Private Law and Entrepreneurship of
NALS of Ukraine (Kyiv)

Keywords: legal entity, digital economy, economic relations, virtual legal entity, features of a legal entity.

The article analyzes the understanding of a legal entity as fictitiousness, reality and virtuality in economic relations. The starting point for the formation of the legal entity doctrine is Art. 80 of the Civil Code of Ukraine, according to which a legal entity is an organization created and registered in accordance with the procedure established by law, and which is granted civil legal capacity and legal capacity, may be a plaintiff and a defendant in court. The aforementioned view of this participant in legal relations should not be subject to any socio-economic reforms. The development of the legislation of independent Ukraine led to the duality of such a legal phenomenon as a legal entity: in its classical sense (participant in civil relations – Article 80 of the Civil Code of Ukraine), and as an economic organization (economic entity – Article 55 of the Economic Code of Ukraine). As a result, there was an “extended” list of types and organizational and legal forms of legal entities. Departing from the general idea of legal entities, the EU is already talking about unification of corporate law and company law at the supranational level. The basis of the idea is the establishment of general rules and mechanisms for the implementation of the principle of freedom of creation and cross-border restructuring; building investment confidence regarding the safety of markets; introduction of modern technologies and directions of legal certainty in communication operations based on these principles; and rebuilding the investment confidence and discipline of self-interested managers. The virtuality, as well as fictitiousness, of legal entities is determined not by the absence or invalidity of a certain phenomenon, but by the legitimization of the system of relations in the whole assemblage as a person – a subject of law. Thus, a materialized or virtualized entity must have legal properties: organizational unity, publicity of origin and termination, general (universal) legal capacity, property separation, independent liability, entry into civil turnover in one's own name. Legal recognition of a social organization, which was formed as a result of socio-economic conditions in the state and is endowed with the opportunity to act as a participant in legal relations in its own name, leads to positive consequences in terms of economic activity and “extends the life” of legal reality.